

การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ของที่ระลึก เพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย

ปาริชาติ รัตนพล*

บทคัดย่อ

การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ของที่ระลึกเพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ของที่ระลึกสำหรับมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ในวาระโอกาสสำคัญเช่น การศึกษาดูงานตามโครงการต่างๆ ของมหาวิทยาลัยฯ การประชุมลงนามความร่วมมือทางวิชาการกับสถานศึกษา องค์กร โดยทำการศึกษาประวัติความเป็นมา บริบท และอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของมหาวิทยาลัยฯ เพื่อออกแบบและผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบ จากนั้นนำไปประเมินความพึงพอใจในรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ได้พัฒนาขึ้นจากกลุ่มประชากร จำนวน 200 คน คือ ผู้บริหารมหาวิทยาลัยฯ คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ตามหน่วยงานต่างๆ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามความคิดเห็นและความต้องการเบื้องต้นเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกสำหรับมหาวิทยาลัยฯ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามใช้สถิติการหาค่าร้อยละ ส่วนแบบสำรวจความพึงพอใจในรูปแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ของที่ระลึกที่ผู้วิจัยได้ออกแบบและสร้างผลิตภัณฑ์ต้นแบบไว้ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติการหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

ผลการวิจัยพบว่า 1) การพัฒนารูปแบบและความต้องการเบื้องต้นของประชากรกลุ่มตัวอย่างนั้นเห็นว่าควรอย่างยิ่งที่จะมีผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่มีรูปแบบ และตราสัญลักษณ์เฉพาะที่มีความหมายชัดเจน สร้างเอกลักษณ์ให้กับมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครได้ต้องมีคุณค่าสื่อได้ถึงประวัติความเป็นมา มีรูปแบบเอกลักษณ์เฉพาะและไม่จำเป็นต้องใช้งานได้ภายหลังการมอบ อีกทั้งควรมีบรรจุภัณฑ์เฉพาะและไม่ควรมีจำหน่ายทั่วไปจากการสรุปความคิดเห็นและความต้องการจึงได้ทำการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ โดยนำความสำคัญในอดีตจนถึงปัจจุบันที่ผ่านกาลเวลาในช่วงที่แตกต่างกัน จำนวน 4 ประเด็น มาสรุปเป็นแนวความคิดการออกแบบด้านรูปทรงจากกลีบดอกของต้นกาสะลองต้นไม้ประจำมหาวิทยาลัยฯ ในปัจจุบัน แต่ละกลีบความหมายที่แตกต่างกันโดยผลิตจากเซรามิกมีฐานรองกลีบเคลือบรานสีขาว กลีบดอกด้านบนชุบเคลือบสีทองเขียนลายบนเคลือบบรรจุภัณฑ์ผลิตจากไม้สักทอง ขัดผิวกึ่งเงาเซาะร่องด้วยเลเซอร์คัทบนไม้และแผ่นทองเหลือง 2) การประเมินความพึงพอใจในรูปแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ทั้ง 2 ด้าน คือ ด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์ และด้านรูปแบบบรรจุภัณฑ์พบว่ามีความพึงพอใจไปในทิศทางเดียวกัน อยู่ในระดับมากทุกประเด็นรายละเอียด

คำสำคัญ: รูปแบบผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ ของที่ระลึก

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาเทคโนโลยีออกแบบผลิตภัณฑ์ คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

E-mail: parichart_1972@hotmail.com

Development of the Souvenir Design and Package to Preserve Thai Arts and Culture

Parichart Rattanapol*

Abstract

This research aimed to develop souvenir and package design to preserve Thai arts and culture. The design was used as a souvenir given on special occasions by Phanakhon University, such as outings and MOU protocol.

This study investigated historical background and context of the university, as well as identified concepts with the aim of formulating a product model. Then the sample group of 200 people including university administrators, faculty of teachers, and supporting staff of various units were asked to express their satisfaction towards to model which was designed and constructed by the researcher. A questionnaire which was constructed by the researcher was employed to collect data. The statistics for data analysis were percentage, mean, and standard deviation.

The findings indicated as follows: (1) The sample group suggested that the university should have souvenirs embodying clear university symbol and representing its historical background. Moreover, it should be unique; however it is not necessary to be usable objects. In addition, its packaging should be tailor-made and the souvenir should not be available anywhere. Their ideas and needs led to a summary of four aspects lying in the important events from the past up to the present, which were later used as a framework for product development. This resulted in a design of a Kasalong flower, the flower of the university. Each petal of the flower has its own characteristic and meaning. The souvenir is made from ceramic. The top petal is crackle glazed and plated in gold color and has a motif on it. The package is made of brass and gold teakwood which were exfoliated and etched by laser. (2) The evaluation of satisfaction of product design and product package was demonstrated at a high level in both aspects.

Keywords : Souvenir design, Package, Souvenir

* Assistant Professor, Industrial Design Program, Faculty of Industrial Technology, Phranakhon Rajabhat University.
E-mail: parichart_1972@hotmail.com

บทนำ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร เป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อความเป็นไทย และในปัจจุบันมีความจำเป็นเร่งรัดในการพัฒนาทุกด้านเพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงตามพ.ร.บ. มหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 สอดรับกับแผนยุทธศาสตร์พัฒนามหาวิทยาลัยไปสู่ “คุณภาพบัณฑิตด้านพัฒนาสังคมและศิลปวัฒนธรรม” ทำให้มหาวิทยาลัยต้องบูรณาการทรัพยากรทุกประเภท และประสานความร่วมมือกับทุกหน่วยงานทั้งภายในและภายนอก เพื่อให้เกิดความร่วมมือและเกิดเครือข่ายอย่างจริงจัง นอกจากนี้มหาวิทยาลัย ได้มีการส่งเสริมให้อาจารย์ได้ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นทั้งในและต่างประเทศ การฝึกอบรม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งทางด้านวิชาการ วิชาชีพ การศึกษาดูงานตามโครงการและกิจกรรมต่างๆ ของมหาวิทยาลัย คณะวิชาหรือสาขาวิชาต่างๆ รวมทั้งการลงนามความร่วมมือทางวิชาการกับสถานศึกษา และหน่วยงานสถานประกอบการ จะเห็นได้ว่าการมอบของที่ระลึกเพื่อใช้แทนคำขอบคุณนั้นอยู่เคียงคู่กับวัฒนธรรมประเพณีไทยมายาวนาน ทั้งยังถือเป็นช่องทางเผยแพร่ผลิตภัณฑ์ที่ระลึก ดังนั้นผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกควรจะมีเอกลักษณ์เฉพาะชัดเจน โดดเด่นและแสดงถึงความเป็นสถานที่นั้น ตลอดจนความเป็นศิลปวัฒนธรรมไทย เนื่องจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครยังไม่มีของที่ระลึกในการมอบแทนคำขอบคุณตามวาระและโอกาส ดังกล่าวข้างต้น อีกทั้งยังสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการจำหน่ายเป็นของที่ระลึกร่วมกับศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

จากความจำเป็นดังกล่าว ทำให้มองเห็นถึงการเพิ่มศักยภาพและการเผยแพร่ผลิตภัณฑ์และ

บรรจุภัณฑ์ของที่ระลึกของมหาวิทยาลัยฯ ซึ่งยังไม่มี การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ของที่ระลึกในด้านรูปแบบ”

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ของที่ระลึกมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครเพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย
2. เพื่อประเมินความพึงพอใจของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครที่มีต่อรูปแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ของที่ระลึกเพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

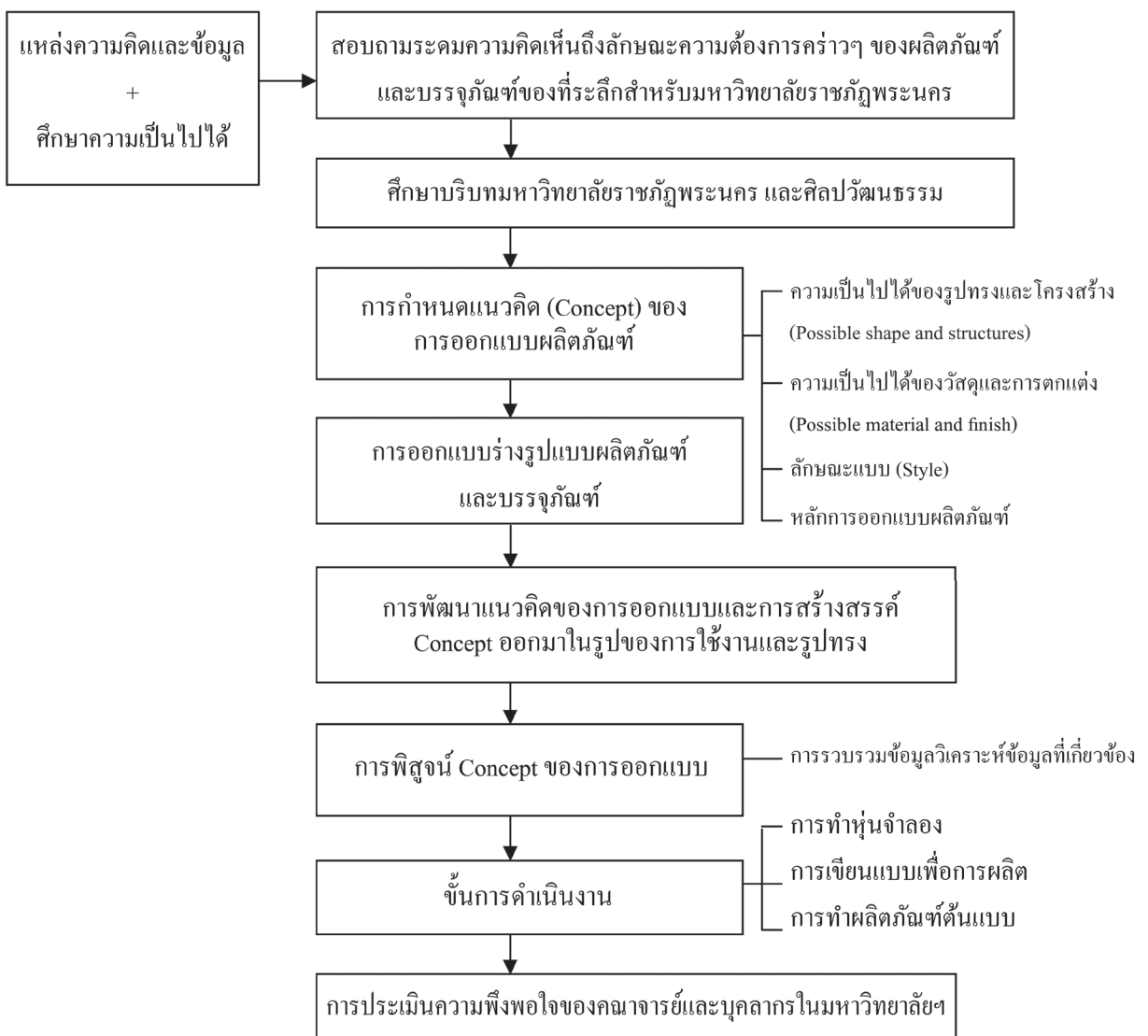
การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพัฒนา (Research Development) รูปแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ของที่ระลึกสำหรับมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร เก็บรวบรวมข้อมูลขั้นตอนแรกช่วงการออกแบบโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารแบบสอบถาม มีการกำหนดแนวคิดการออกแบบตลอดจนการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการบรรยายด้วยถ้อยคำ และการทำตารางเปรียบเทียบค่าตัวเลขประกอบตลอดจนภาพและแผนภูมิเพื่อนำเสนอผลการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ผู้บริหาร คณาจารย์ประจำ บุคลากรสายสนับสนุน จำนวน 200 คน
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบสอบถามระดมความคิดเห็นจำนวน 1 ฉบับ รวมทั้งสิ้น 200 ชุด เพื่อให้ได้มาซึ่งความต้องการรูปแบบและลักษณะคร่าวๆ ของผลิตภัณฑ์ และบรรจุภัณฑ์และแบบสำรวจรูปแบบความพึงพอใจ จำนวน 1 ฉบับ จำนวนทั้งสิ้น 200 ชุด เพื่อใช้ประเมินความพึงพอใจของกลุ่ม

ประชากรที่มีต่อการออกแบบผลิตภัณฑ์ขั้นสุดท้าย และผลิตภัณฑ์ต้นแบบ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากหนังสือและเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ดังนี้ 3.1) ศึกษารูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกเดิมจากสถานศึกษาและหน่วยงานองค์กรต่างๆ 3.2) ศึกษาบริบทสำคัญเกี่ยวกับมหาวิทยาลัย

ราชภัฏพระนคร 3.3) ศึกษาทฤษฎีพื้นฐานด้านศิลปะ องค์ประกอบการออกแบบ 3.4) ศึกษาศิลปะและวัฒนธรรมไทย 3.5) ศึกษาวัสดุและกรรมวิธีการผลิตที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยนำผลการศึกษารวบรวมสรุปเพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ของที่ระลึก

แผนภูมิที่ 1 แสดงขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์ข้อมูลแบบสอบถามโดยใช้ค่าร้อยละนำเสนอข้อมูลเป็นตารางและแปลความเรียง

2. วิเคราะห์ข้อมูลแบบสำรวจรูปแบบความพึงพอใจโดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) นำเสนอในรูปแบบตารางประกอบความเรียง

3. วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร ทฤษฎีคุณสมบัติต่างๆโดยใช้การจัดระเบียบวิธีวิเคราะห์ตามแนวทางทฤษฎีการวิเคราะห์ด้านงานออกแบบตามมิติของปัญหา และลักษณะของข้อมูลนำมาวิเคราะห์เชิงบรรยายสรุปประกอบแผนภาพและการวิเคราะห์เปรียบเทียบโดยให้ค่าคะแนน (Rating Scale) เพื่อให้เห็นภาพการสรุปข้อมูลที่ชัดเจน

สรุปผลการวิจัย

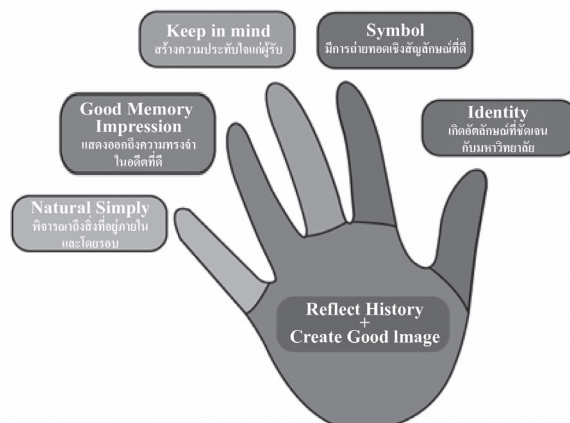
จากวัตถุประสงค์ข้อ 1. เพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ของที่ระลึกเพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย สำหรับมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร โดยแบ่งผลการวิจัยออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการสอบถามความคิดเห็นและความต้องการเบื้องต้นของกลุ่มประชากร พบว่าเห็นควรอย่างยิ่งที่จะมีผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครที่มีตราสัญลักษณ์เอกลักษณ์ และรูปแบบเฉพาะที่ไม่เหมือนใคร มีความหมายชัดเจน มีคุณค่าสื่อถึงประวัติความเป็นมาของมหาวิทยาลัยฯ และควรมีบรรจุภัณฑ์เฉพาะไม่ควรจัดจำหน่ายโดยทั่วไป

ตอนที่ 2 แนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ของที่ระลึกเพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยสำหรับมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครนั้น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล ที่มีผลต่อการออกแบบโดยจัดทำขึ้นเพื่อมอบเป็นของที่ระลึกสำหรับหน่วยงานต่างๆ กรอบแนวคิดในการออกแบบ คือ ต้องสะท้อนประวัติความเป็นมาของมหาวิทยาลัยฯ จากอดีตสู่ปัจจุบัน และง่ายต่อการจดจำภาพ และสามารถสื่อความเข้าใจให้กับประชากรที่มีโอกาสใช้งานผลิตภัณฑ์โดยหลอมรวมให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่เชิงสัญลักษณ์ ดังภาพ

Key Words

ภาพที่ 1 แสดงคำหลัก 5 คำของกรอบแนวคิดการออกแบบ

ตอนที่ 3 กระบวนการออกแบบ ผู้วิจัยได้หลอมรวมประวัติความเป็นมาของมหาวิทยาลัยฯ ที่ผ่านกาลเวลาที่ยาวนานเป็น 4 ประเด็น อยู่ในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน มีความเป็นเอกภาพไม่เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน รูปแบบผลิตภัณฑ์จึงมองภาพรวมความเป็นไทยที่มีองค์ประกอบจากธรรมชาติที่แยกออกเป็นส่วนๆ ได้ อีกทั้งยังต้องสามารถรวมเป็นหนึ่งลักษณะศิลปะไทยส่วนใหญ่ที่พบและเกิดขึ้นได้รับอิทธิพลจากศิลปะในธรรมชาติ จึงพิจารณาพัฒนารูปแบบด้วยแรงบันดาลใจจากกลีบดอก “กาสะลอง” ซึ่งมี 4 กลีบมีกลิ่นหอมอ่อนๆ สีขาวนวลบาง ทำการพัฒนาโดยให้ความสำคัญในแต่ละกลีบดอกเท่าๆ กัน หลอมรวมเป็น 1 ดอก ที่สวยงาม มีความหมายตามภาพ

ภาพที่ 2 แสดงการกำหนดความหมายรูปแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากกลีบดอกกาสะลองทั้ง 4

ตอนที่ 4 ผลงานการออกแบบสุดท้าย ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่มีรูปทรงตัดทอนจากกลีบดอกกาสะลอง แต่ละกลีบดอกซ้อนกัน 2 ชั้น โดยฐานรองกลีบดอก ผลิตจากเซรามิกส์เคลือบสีขาว

กลีบดอกด้านบนผลิตจากเซรามิกส์เคลือบสีทอง เขียนลายบนเคลือบแตกต่างกันทั้ง 4 กลีบ คือ กลีบดอกที่ 1 เขียนลายพระหัตถ์ “สยามมินทร์” แสดงถึงช่วงเวลาครั้งที่ได้ทรงสถาปนาโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ กลีบดอกที่ 2 เขียนลายเส้นพระราชลัญจกรประจำพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช แสดงถึงครั้งที่ได้ทรงพระราชทานนาม “ราชภัฏ” กลีบดอกที่ 3 เขียนลายเส้นดอกบัวแทนการประพจน์ตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อสอดคล้องกับการจัดตั้งโครงการวิทยาลัยพุทธศาสตร์และปรัชญา กลีบดอกที่ 4 เขียนลายเส้นเรือไทยประจำมหาวิทยาลัยฯ แสดงแหล่งรวบรวมข้อมูลท้องถิ่นของชุมชนบรรพบุรุษของที่ระลึกมีรูปทรงสี่เหลี่ยมจตุรัส ขนาดกว้าง 21 เซนติเมตร ยาว 21.5 เซนติเมตร สูง 6 เซนติเมตร ผลิตจากไม้สักทองขัดเลี่ยน ขัดผิวกึ่งเงา ประมวลพื้นไม้เอียง 25 องศา บริเวณฝากล่องเซาะร่องเลเซอร์คัทบนแผ่นทองเหลืองแสดงลายกราฟฟิคตัดทอนจากดอกป๊อป ประกอบด้วย ตรามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร และปีที่ก่อตั้ง

ภาพที่ 3 แสดงภาพ 3 มิติการออกแบบขั้นสุดท้าย

วัตถุประสงค์ข้อ 2 เพื่อประเมินความพึงพอใจของกลุ่มประชากรที่มีต่อรูปแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ของที่ระลึกเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย

สำหรับมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร พบว่าประชากรมีความพึงพอใจในระดับมากทุกประเด็น

อภิปรายผล

พบว่าผลิตภัณฑ์ที่ใช้มอบเป็นของขวัญที่ระลึกในวาระโอกาสสำคัญต่างๆ ในสถาบันการศึกษา หน่วยงาน องค์กร ภาคเอกชน โดยส่วนใหญ่ที่นิยมใช้ในปัจจุบันเพื่อการจำหน่ายอยู่จำนวน 60% ซึ่งมีรูปแบบ ประโยชน์ใช้สอยที่คล้ายคลึงกัน คือเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในชีวิตประจำวันและมักพิมพ์ตราสัญลักษณ์เป็นตัวบ่งบอก ซึ่งจัดว่าเป็นของขวัญที่ระลึกที่ใช้ในโอกาสทั่วไป แสดงภาพลักษณ์ให้ระลึกถึงสถานที่นั้นอย่างกว้างๆ ส่วนอีกลักษณะหนึ่งคือสถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานที่มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ขึ้นเฉพาะเจาะจงเพื่อแสดงถึงเอกลักษณ์เฉพาะหรือความเป็นมาอื่นๆ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ที่จะนำเสนอลักษณะเฉพาะของสถาบันการศึกษานั้นๆ ขึ้นเป็นพิเศษอยู่จำนวน 40% ซึ่งพบว่าการมอบของขวัญที่ระลึกลักษณะนี้ ถือเป็นตัวแทนของหน่วยงานมอบให้แก่กัน จึงทำให้รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ใช้สำหรับชีวิตประจำวันนั้นไม่เหมาะสมเท่าที่ควร เนื่องจากผู้มอบไม่ได้เจาะจงมอบให้แก่ผู้ใดผู้หนึ่ง ดังนั้นรูปแบบผลิตภัณฑ์จึงต้องตั้งโชว์และสื่อถึงที่มาของสถาบันการศึกษานั้นได้เป็นอย่างดี ผลงานที่ออกแบบครั้งนี้เน้นการนำเสนอแนวคิดเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัย ในครั้งอดีตที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนานสู่ปัจจุบัน

ด้วยแรงบันดาลใจจาก “ดอกป๊อป” หรือ “กาสะลอง” ที่มีจำนวน 4 กลีบ ให้ความสำคัญในแต่ละกลีบเท่าๆ กัน แทนค่าความหมาย แบ่งออกเป็น 4 ช่วง ดังนี้ 1. การกำเนิด 2. ก้าวที่เปลี่ยนผ่าน

3. การดำรงสืบสานมหาวิทยาลัยไทย 4. สืบสานและพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยพระพุทธศาสนา โดยการพัฒนาแบบการสะลองทั้ง 4 กลีบ ดัดทอนและใช้สัญลักษณ์แทนความหมายในแต่ละกลีบดอกทั้ง 4

ภาพที่ 4 ผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ต้นแบบของที่ระลึก

ข้อเสนอแนะ

การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ของที่ระลึกเพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย สำหรับมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

1. สามารถพัฒนารูปแบบให้เป็นไปตามสั่งหรือเหตุการณ์ที่แต่ละช่วงระยะเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของมหาวิทยาลัยฯ

2. สามารถนำผลิตภัณฑ์ต้นแบบเข้าสู่กระบวนการผลิตเพื่อนำไปใช้งานจริงโดยสามารถปรับย่อ หรือขยายขนาดเพื่อประโยชน์ตามการใช้งานที่หลากหลาย

เอกสารอ้างอิง

- ทวี พรหมพฤกษ์. (2523). **วิชาเครื่องเคลือบดินเผาเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ธีระชัย สุขสด. (2544). **การออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- น. ณ ปากน้ำ. (2529). **วิวัฒนาการลายไทย**. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์.
- ปาริชาติ รัตนพล. (2549). **หลักการออกแบบบรรจุภัณฑ์**. กรุงเทพฯ : คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- เปรี๊ยะ กิจรัตน์ภร. (2546). **ทศวรรษแห่งการบริหารงาน**. กรุงเทพฯ : สถาบันราชภัฏพระนคร.
- พรสนอง วงศ์สิงห์ทอง. (2545). **วิธีวิทยาการออกแบบผลิตภัณฑ์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพิ่มศักดิ์ วรลยางกูร. (2546). **ภูมิฐานถิ่นไทย**. กรุงเทพฯ : วังอักษร.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ๑๑๓ ปี ย้อนอดีต..สู่..อนาคต**. (2548). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- ศูนย์พัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องเคลือบดินเผา. **เคลือบเซรามิกส์เบื้องต้น**. กรุงเทพฯ : กระทรวงอุตสาหกรรม
- ไศลเพชร ศรีสุวรรณ. (2539). **ของขวัญ ของที่ระลึก**. กรุงเทพฯ : คณะศึกษาศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล.
- สุชาติ เถาทอง. (2544). **ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นภาคตะวันออก**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- แสงโสม จิตต์วาริ. (2551). **การทำพิมพ์และการหล่อ 1**. กรุงเทพฯ : เพชรเกษมการพิมพ์.